

O. JAN WOJNOWSKI C. SS. R. (Tuchów)

O podkreślenie wpływu św. Klemensa Dworzaka na częściowe odrodzenie życia religijnego Warszawy pod koniec XVIII w.

Czy kleryk, przychodzący z liceum do seminarium z jednostronnie urobionym sądem o bezbożności i niemoralności naszej stolicy okresu stanisławowskiego — wychodzi z seminarium, po przebraniu Historii Kocioła w Polsce, z sądem zmienionym? Czy postaci kilku biskupów i kapłanów niegodnych nie zastępują mu nadal swoją działalnością polityczno-społeczną widoku działalności religijnej innych biskupów i kapłanów, z pominięciem również św. Klemensa Dworzaka, Apostoła Warszawy.

Zdaje się nam, że silniejsze podkreślenie działalności św. Klemensa dało by podstawę do twierdzenia o częściowym odrodzeniu życia religijnego Warszawy u schyłku XVIII wieku.

Zbadajmy, co podaje nam o działalności św. Klemensa w Warszawie dotychczasowa bibliografia polska, a co jeszcze koniecznie trzeba uwzględnić, aby zarys życia religijnego Warszawy z końca XVIII wieku stał się pełniejszy i prawdziwszy.

I. Działalność św. Klemensa Dworzaka w Warszawie, według dotychczas znanej bibliografii polskiej o nim.

1. *Podręczniki*: Ks. Melchior Buliński, *Historia Kościoła Polskiego*, tom III, Kraków 1874, na s. 331; ks. bp Wł. Krynicki, *Dzieje Kościoła Powszechnego*, wyd. IV, oprac. o. Wł. Szolderski CSSR, Włocławek 1931, tom II, na s. 480; ks. Józef Umiński, *Historia Kościoła*, podręcznik dla szkół akademickich, tom II, Lwów

1934, na s. 301, 340, 429 — podają jedynie przybycie do Warszawy, długie lata pracy przy kościele św. Benona, ogólnie, kilka cyfr ilości rozdanej Komunii św. i wywiezienie z Warszawy.

2. *Artykuły w encyklopediach kościelnych*: Encyklopedia Kościelna ks. M. Nowodworskiego, tom II, Warszawa 1873, s. 180 do 183, art. „Bennoni“, pióra ks. Nowodworskiego; Podręczna Encyklopedia Kościelna, ks. Z. Chełmickiego, tom III—IV, Warszawa 1904, s. 230, art. „Bennoni warszawscy“, ks. L. Ł. i tom XV—XVI, Warszawa 1908, s. 321—323, art. „Hofbauer“, pióra ks. J. Niedzielskiego — opisują wystarczająco „nieustanną misję“ w kościele św. Benona w przeciągu 20 lat, lecz pomijają inne odcinki pracy i podają szereg błędnych dat i wiadomości.

3. *Alfabetyczny wykaz dalszej bibliografii polskiej o św. Klemensie*: Bartkiewicz Zdzisław T. J., OO. Redemptoryści w Polsce, Przgl. Powsz., 1888, I, 129—144, 315—330, II, 73—82, 378—392, III, 221—241, i odbitka, Kraków, Anczyc, 1888, s. 78; Bartoszewicz Julian, Kościoły Warszawskie Rzym. Kat., opisane pod względem historycznym, Warszawa, Orgelbrand, 1855, na s. 381 i 143 n.; Czaplński Witold CSSR, Półtorawieczce od przybycia redemptorystów do Polski, Homo Dei, 1937, 387—406; Fabisz Paweł W., Wiadomość o legatach i nuncjuszach apostołskich w dawnej Polsce (1075 do 1864), Ostrów, 1864, s. 374, na s. 341; Gazeta Warszawska, 1808, na s. 809 i 995; Hube Michał Jan, Rkp. w Bibl. Jagiell. 2846; Korespondent Krajowy i Zagraniczny, z dnia 18 czerwca 1808 r.; Magier Antoni, Estetyka Miasta Stołecznego Warszawy, Rkp. w Bibl. Zamoyskich, nr 1211, f. 69—72; Niemcewicz Julian, Pamiętnik o czasach Księstwa Warszawskiego, 1800—1809, wyd. A. Kraushar, Warszawa 1912, na s. 98 i 124; Pamiętnik anegdotyczny z czasów Stanisława Augusta, wyd. I. Kraszewski, Poznań 1876, II wyd. Warszawa 1916, na s. 283—289; Pamiętnik religijno-moralny, tom II, Warszawa 1842, na s. 51—54; Prusinowski ks., Klemens 310, 321—324, 337—341, 353—356, 369—374 i odbitka: Jan Klemens Maria Hoffbauer, Wikary Generalny Zgromadzenia Przenajśw. Zbawiciela, Ustęp z dziejów Kościoła XIX wieku w Warszawie i Wiedniu, Grodzisk 1864, in 12, s. 78; Raczyński Ignacy Księstwa Warszawskiego, Warszawa 1816, s. 455; Skarbek Fryd. hr., Dzieje Księstwa Warszawskiego, tom I, Poznań 1860, na s. 233; Sobieszkański F. M., Rys historyczno-statystyczny wzrostu i stanu miasta Warszawy od najdawniejszych czasów aż do 1847 r., Warszawa 1848 i art. „Benoni warszawscy“ w Encyklopedii Orgelbranda; Szoldrski Wł. CSSR, Wywiezienie Benonitów z Warszawy dnia 20 czerwca 1808 r., Ateneum Kapł., 1926, t. 17, s. 261—277,

375—394, 463—474, i odbitka, Włocławek 1926, in 8, s. 48; Wejnert Aleksander, *Starożytności Warszawskie*, t. 6, Warszawa 1848 do 1858 — na podstawie części obecnie znanych źródeł podają obszerniejsze wiadomości o „nieustannej misji“ w kościele św. Be-nona, o szkołach i o wywiezieniu, pomijając inne dziedziny pracy, oraz szereg błędów historycznych.

4. *Polskie żywoty św. Klemensa*: Łubieński Bernard CSSR, *Apostoł Warszawy, czyli Żywot błog. Klemensa Marii Hoffbauera*, Lwów 1889, in 8, s. 257, wyd. II, Warszawa, Niemira, 1906; art. „Poka-nonizacji św. Klemensa“, *Ateneum Kapł.*, 1909, t. 2, 1—8; Szołdrski Wł. CSSR, *Św. Klemens Hofbauer, Apostoł Warszawy*, Kraków, *Głos Narodu*, 1927, s. 191; Wielicki Jan, *Żywot bł. Klemensa Hofbauera*, Warszawa 1896, — oparte jedynie na części dawniej znanych źródeł, nie uwzględniają obecnie znanych dokumentów:

II. Co nowego o działalności św. Klemensa w Warszawie dają „*Monumenta Hofbaueriana*“.

O. prof. Wł. Szoldrski C. SS. R., jako owoc swych długoletnich poszukiwań archiwalnych wydał: *Monumenta Hofbaueriana*, tt. 13, Kraków—Toruń 1915—1939. Materiały z Archiwum Watykańskiego do tomu XIV zniszczyli Niemcy po zajęciu klasztoru oo. redemptorystów w Toruniu w r. 1939.

Nikt jeszcze nie wydał książki opartej na dokumentach zawartych w *Monumentach*. O. Szoldrski posiada maszynopis dzieła, pt. *Redemptoryści w Polsce*, a o. Jan Wojnowski C. SS. R., *Działalność redemptorystów warszawskich w latach 1787—1808*; obie prace oparte na całym materiale źródłowym. Jakie są wyniki tych badań?

Naprzód św. Klemens nazywał się *Dworzak*. Hofbauerem nazwali ojca koloniści niemieccy w Tasowicach na Morawach, nie umiejący wymówić nazwiska słowiańskiego. Prawnie nazwisko nigdy zmienione nie było.

Następnie, działalność św. Klemensa w Warszawie, według dokumentów zawartych w *Monumenta Hofbaueriana*, pozwala na twierdzenie o jego wpływie na częściowe odrodzenie życia religijnego Warszawy u schyłku XVIII w. Oto poszczególne odcinki działalności:

1. Utworzenie pierwszej w Warszawie bezpłatnej szkoły rzemieślniczej, przy szkole powszechnej dla chłopców, w celu zahamowania pijaństwa mężczyzn bez zajęcia.

2. Założenie pierwszej w Warszawie bezpłatnej szkoły Powszechnej dla dziewcząt z niższych warstw, w celu uchronienia tych dziewcząt od prostytucji, a podniesienia życia religijnego Warszawy.

3. Zapoczątkowanie silnego ruchu Eucharystycznego, przez codzienne nabożeństwa eucharystyczne i wprowadzenie codziennej Komunii św.

4. Nieustanna misja w kościele św. Benona, przez dwadzieścia lat, z pięciu kazaniami codziennie, jako unikat w dziejach Kościoła w Polsce.

5. Nowy sposób prowadzenia bractw kościelnych przez stosowanie corocznych rekolekcyj zamkniętych dla członków i skierowanie ich do działalności charytatywnej, oraz rozszerzania dobrych książek.

6. Stowarzyszenie oblatów N. Odkupiciela, jako pierwowzór instytutów wyższej wiedzy religijnej, pisarzy, oraz wydawnictw katolickich, z obowiązkiem przeciwdziałania „modzie“ czytania złych książek, przez dostarczanie dobrych książek.

7. Na szerszą skalę ujęta akcja nawracania dziewcząt upadłych, za pomocą rekolekcyj zamkniętych i stałej opieki, jako pierwowzór przeciwdziałania handlowi żywym towarem, oraz opieki dworcowej nad podróżnymi dziewczętami.

8. Szerzej ujęta akcja nawracania protestantów, schizmatyków i Żydów.

9. Jako owoc tej działalności: wyraźne podniesienie się poziomu moralności na Nowym Mieście w Warszawie, oraz stałe oddziaływanie religijne na wiele osób wszystkich warstw społecznych, tak, że można postawić twierdzenie o częściowym odrodzeniu życia religijnego w Warszawie pod wpływem działalności św. Klemensa oraz Jego towarzyszy.

Już czas, aby o tym było głośniejsze, przynajmniej w kościelnej historiografii polskiej, oraz w wykładach.